

Bohatý, zahálčivý člověk, který, byť blazeovaný, nemá jinou starost než hnát se za štěstím, člověk vychovaný v přepychu a zvyklý od mládí, že ho jiní poslouchají, zkrátka ten, kdo nemá jiné zaměstnání než péči o svou eleganci, bude mít vždy, ve všech dobách odlišnou a zcela zvláštní fyziognomii. Dandysmus je vágní instituce, bizarní jako souboj, velmi stará, protože jeho zářivými typy jsou už Caesar, Catilina, Alkibiades, a velmi obecná, protože Chateaubriand ji našel i ve hvozdech a u jezer Nového světa. Dandysmus, sám vždy mimo zákon, má přísné zákony, jimž striktně podléhají všichni jeho poddaní, ať je jejich povaha sebeenergičtější a sebe neodvislejší. Román z prostředí *high life* pěstovali především angličtí romanciéři, a pokud chtěli speciálně psát milostné romány Francouzi jako de Custine, hleděli především velmi rozumně obdařit své postavy dost velkým jménem, aby mohly bez váhání platit všechny své nápady, a potom jim odpustili jakékoli zaměstnání. Tito tvorové nemají na práci nic než pěstovat ve své osobě představu krásy, ukájet své vášně, cítit a myslet. A tak mají k dispozici v dostatečné míře a podle své chuti čas i peníze, bez nichž se fantazie, redukováná na pomíjivé snění, stěží může proměnit v čin. Je bohužel až příliš pravda, že láska bez peněz a volného času nemůže být nic než prostopášnost měšťáka nebo plnění manželské povinnosti. Místo žhoucích nebo snivých rozmarů se stává odpornou užitečností.

Mluvím-li o lásce v souvislosti s dandysmem, pak proto, že láska je přirozeným zaměstnáním lidí bez práce. Ale pro dandyho není láska zvláštním cílem. Mluvil-li jsem o penězích, pak proto, že jsou nezbytné pro lidi, kteří si ze svých vášní dělají kult; ale dandy nepravne po penězích jako po něčem podstatném. Neomezený úvěr by mu stačil, přenechává tuto sprostou vášeň nízkým smrtelníkům. Ba dandysmus není, jak si zřejmě mnoho ne dost uvážlivých lidí myslí, ani nemírná záliba v oblékání a hmotné eleganci. Tyto věci jsou pro dokonalého dandyho pouhým symbolem aristokratické nadřazenosti jeho ducha. Proto také v jeho očích, milujících především *vybranost*, záleží dokonalost oblečení v absolutní prostotě, jež je skutečně nejlepším prostředkem, jak vyniknout. Co je to tedy ta vášeň, jež se stala učebním a získala takové panovačné adepty, ta nepsaná instituce, jež vytvořila takovou povýšenou kastu? Je to především potřeba vytvořit si ve vnějších mezích konvenční originalitu, jistý kult sebe samého, který možná přežije pachtění po štěstí hledané v jiných, například v ženě, který možná přežije dokonce i to, čemu říkáme iluze. Je to potěšení vzbuzovat úžas a hrdé uspokojení, že sám nikdy nezasnu. Dandy může být blazeovaný člověk, dandy může být trpící člověk, ale i pak se bude smát jako Lakedaimončan kousnutí lišky.

Jak je vidět, jistými stránkami hraničí dandysmus se spiritualismem a stoicismem. Nikdy však nemůže být dandy nízký člověk. Kdyby se dopustil zločinu, možná že by tím neklesl; ale kdyby ten zločin pramenil z triviality, byla by to nenapravitelná pohana. Ať se čtenář nepohoršuje nad takovou vážností v tak frivolní věci a ať si vzpomene, že v každé bláhovosti je jistá velikost, v každé krajnosti jistá síla. Podivný spiritualismus! Pro ty, kdo jsou jeho kněží i oběti zároveň, představují všechny ty hmotné podmínky, jimž se podřizují, od bezvadného oblečení v každou denní i noční hodinu až po nejnebezpečnější výkony ve sportu, jediné gymnastiku k posílení vůle a ukáznění duše. Nebyl jsem opravdu tak zcela na omylu, když jsem se na dandysmus díval jako na druh náboženství. Ani nejpřísnější mnišská řehole, ani bezpodmínečný řád *Starce z Hory*, který svým opojeným žákům nařizoval sebevraždy, nebyl dodržován despotičtěji a poslušněji než toto učení o eleganci a originalitě, jež svým ctižádostivým i pokorným stoupcům, často lidem plným vznětlivosti, vášně, odvahy a potlačované energie, ukládá rovněž strašlivý příkaz: *Perinde ac cadaver!*

Ať už si ti lidé dávají říkat rafinovaní, neuvěřitelní, krasavci, lvi nebo dandyové, všichni jsou z jednoho a téhož rodu, všichni se vyznačují tímž odporem a vzpourou, všichni jsou představitelé toho, co má lidská pýcha v sobě nejlepšího, té u dnešních lidí tak vzácné touhy potírat a ničit trivialitu. Právě z toho pramení u dandyů ten povýšený postoj kasty, vyzývavé i ve svém chladu. Dandysmus se objevuje především v obdobích přechodu, kdy ještě demokracie není všemocná, kdy je aristokracie otřesená a pokořena jen z části. Ve zmatku těchto dob pojalo nejspíš několik lidí, vyvržených, znechucených, zahálčivých, ale do jednoho plných vrozené síly, úmysl vytvořit jakousi novou aristokracii, kterou bude tím obtížnější zlomit, že bude založena na nejvzácnějších, nejnezničitelnějších schopnostech a nebeských darech, jež nelze získat prací ani penězi. Dandysmus je poslední výšleh heroismu uprostřed úpadku; a typ dandyho, kterého cestovatel objevil v Severní Americe, tuto myšlenku nikterak nevyvrací: nic totiž nebrání předpokladu, že kmeny, kterým my říkáme *divošské*, nejsou trosky velkých zašlých civilizací. Dandysmus je zapadající slunce; jako hvězda, která klesá, je nádherný, bez tepla a plný melancholie. Ale běda, stoupající příliv demokracie, který všady vniká a všechno nivelizuje, utápí den ze dne i tyto poslední představitele lidské hrdosti a zalévá stopy těchto podivuhodných Myrmidonů vodami zapomenutí. Dandyové jsou u nás čím dál vzácnější, zatímco u našich sousedů v Anglii ponechá sociální zřízení a konstituce (pravá konstituce, jež se projevuje mravy) ještě dlouho místo dědicům Sheridanovým, Brummelovým a Byronovým, pokud se vůbec naskytne někde, kdo by jich byl hoden.

I když to možná čtenáři připadá jako odbočka, odbočka to není. Mravní úvahy a zamyšlení, jež vyvolávají kresby kteréhokoli umělce, jsou mnohdy nejlepší způsob, jak je může kritika tlumočit; vyvolané myšlenky tvoří součást matečné ideje, a když je postupně podáme, můžeme navodit i ji. Je třeba říkat, že G. dává každému ze svých dandyů, když je črtá na papír, jeho historický, ba odvažil bych se říci legendární charakter, kdyby nešlo o přitomnost a věci pokládané obyčejně za bláhovosti? Právě ta lehkost chůze, jistota chování, prostota ve svrchovanosti, způsob, jak nosí šaty a řídí koně, postoje, vždy pokojné, ale prozrazující sílu, nás nutí pomyslet si, jakmile náš pohled objeví jednu z těch privilegovaných bytostí, v nichž se tak tajemně směšuje půvab a hrozba: „Tohle je zřejmě bohatý člověk, ale ještě spíš Herkules bez úkolu!“

Krásu dandyho spočívá především v chladném výrazu, pramenícím z neotřesitelné rozhodnosti nedat se dojmout; řekl bys skrytý oheň, který lze tušit a který by mohl, ale nikdy nechce zazářit. A to je v těchto obrazech dokonale vyjádřeno.

Existuje jedna písnička, která je tak triviální a nejapná, že ji člověk sotva může uvést v práci, jež si dělá nároky na vážnost; vyjadřuje však velmi dobře v operetním stylu estetiku lidí, kteří nemyslí. *Krásu krásli přirozenost!* Kdyby byl básník uměl francouzsky, byl by nespíš řekl: *Krásu krásli prostota!* což je táž zcela nenadálá *pravda*, tvrdící, že něco, co *není*, zkrášluje něco, co je.

Většina omylů o krásnu pramení z mylných představ osmáctého století o mravnosti. Tenkrát se pokládala za základ, pramen a typ veškerého možného dobra a krásna příroda. Nemalou úlohu ve všeobecné zaslepenosti doby hrálo popírání dědičného hříchu. Jestliže se však nebudeme zdráhat přihlížet prostě ke zjevné skutečnosti, ke zkušenosti všech věků a k *Soudnímu listu*, zjistíme, že příroda neučí ničemu nebo takřka ničemu, to znamená, že člověka pouze *nutí* spát, pít, jíst a jakžtakž se chránit proti nepřízni povětří. A že také člověka žene zabíjet, pojídat, zavírat, mučit svého bližního; jakmile totiž vyjdeme z říše nutnosti a potřeb a vstoupíme do říše přepychu a rozkoší, vidíme, že příroda umí radit jen ke zločinu. Právě tato neomylná příroda vytvořila otcovraždu i lidojedství a tisíc dalších ohavností, jež nám stud a ohledy brání jmenovat. Jedině filosofie (mám na mysli dobrou filosofii), jediné náboženství nám přikazuje žít chudé a nemocné rodiče. Příroda (jež není nic jiného než hlas našeho zájmu) nám přikazuje je zabíjet. Projděte, rozeberte všechno, co je přirozené, všechny činy a tužby čistého přirozeného člověka, a nenajdete nic než hrůzu. Všechno krásné a ušlechtilé je výsledek rozumu a úvahy. Zločin, protože zálibu v něm čerpal lidský živočich už v lůně své matky, je od původu přirozený. Ctnost naopak je *umělá*, nadpřirozená, ponevadž ji ve všech dobách a u všech národů musili animalizovanému lidstvu vštěpovat bohové a proroci, člověk *sám o sobě* ji nebyl s to objevit. Zlo se páše bez námahy, *přirozeně*, osudově; dobro je vždy produkt umění. Všechno, co říkám o přírodě jako špatném rádeci ve věcech mravnosti a o rozumu jako pravém vykupiteli a reformátoru, lze převést i do oblasti krásy. Z toho důvodu se dívám na ozdobu jako na jeden ze znaků primitivní ušlechtilosti lidské duše. Rasy, jež naše zmatená a zvrácená civilizace s náramně směšnou pýchou a domýšlivostí ráda pokládá za divošské, chápou právě tak jako dítě vysokou spirituálnost oblékání. Svým naivním prahnutím po všem, co se skvěje, po pestrém peří, po měňavých látkách, po svrchované majestátnosti umělých tvarů, dosvědčují divoch i dítě svou nechuť ke skutečnu a dokazují tak nevědomky nehmotnost své duše. Běda tomu, kdo jako Ludvík XV. (který nebyl plodem pravé civilizace, nýbrž návratu k barbarství) žene zvrhlost tak daleko, že si libuje jen v *prosté přírodě*¹.

Módu tedy nutno pokládat za symptom touhy po ideálu, který tane v lidském mozku nad vším, co tam přirozený život kupí hrubého, pozemského a špinavého, jako jakási vznešená deformace přírody, nebo spíš jako trvalé a postupné úsilí o její reformu. Však také kdosi správně připomněl (aniž odhalil, čím to je), že všechny módy jsou půvabné, to jest relativně půvabné, protože každá z nich je novým víceméně šťastným úsilím o krásu, jakýmsi přibližováním k ideálu, po němž neustále s rozdechvěním touží neuspokojený lidský duch. Ale chceme-li módy opravdu vychutnat, nesmíme se na ně dívat jako na něco mrtvého; pak by mělo stejnou cenu obdivovat se starému šatstvu visícímu zplihle a nehybně jako kůže sv. Bartoloměje ve skříni u vetešníka. Musíme si je představit oživlé, oživené krásnými ženami, jež je nosily. Jedině tak pochopíme jejich smysl a ducha. Jestliže vás tedy aforismus o tom, že *všechny módy světa jsou půvabné*, zaráží jako příliš absolutní, řekněte, a budete mít jistotu, že se nemýlíte: Všechny byly po právu půvabné.

Žena je plně v právu, a dokonce plní cosi jako povinnost, snaží-li se jevit magická a nadpřirozená. Je třeba, aby budila úžas, aby okouzlovala; protože je modlou, musí se zdobit zlatem jako každé božstvo, aby byla zbožňována. Musí si půjčovat od všech umění prostředky k tomu, aby se povznesla nad přírodu a tak si lépe podrobila srdce a udivila ducha všech. Že tu lest a ten úskok každý zná, na tom pramálo záleží, jen když je jejich úspěch jistý a účinek vždy neodolatelný. Uvážil-li umělec filosof tyto věci, najde v nich snadno ospravedlnění pro všechny praktiky, jichž užívaly ženy za všech dob, aby upevnily a abych tak řekl zbožnily svou křehkou krásu. Kdybychom je chtěli vyjmenovat, nedopočítali bychom se; ale abychom se omezili na to, čemu se v naší době vulgárně říká *ličení*, kdo nevidí, že cílem a výsledkem užívání rýžového pudru, tak nejapně zatracovaného prostodušnými filosofy, je odstranit všechny skvrny, jež příroda urážlivě rozesela po pleti, a vytvořit abstraktní jednotu v zrnu a barvě pleti, jednotu, jež právě tak jako jednota vyvolaná trikotem přibližuje lidskou bytost bezprostředně k soše, to jest k jakési vyšší, božské bytosti? Pokud jde o umělou čern, která lemuje oko, a červen, která označuje horní část tváří, i když jejich užívání vychází z téhož principu, z potřeby překonat přírodu, jejich účelem je uspokojit docela opačnou potřebu. Červen a čern představují život, nadpřirozený a neobyčejný; ten černý rámeček dělá pohled hlubším a zvláštějším, dává oku výrazněji podobu okna otevřeného do nekonečna a červen, jež rozněcuje tváře, ještě zvyšuje jas panenky a připojuje ke krásnému ženskému obličejí tajemnou vášeň kněžky.

A tak, pokud mi dobře rozumíte, malování obličejů nesmí sloužit nízké, nepřiznané snaze napodobit čistou přírodu a závodit s mládím. Zjistilo se ostatně, že nic umělého ošklivost neokrášlí a že něco takového může prospět jen kráse. Kdo by se opovážil vnútit umění neplodnou úlohu napodobovat přírodu? Líčidlo se nemá proč skrývat, vyhýbat tomu, aby bylo znát; může se naopak stavět na odívání ne-li s přeháněním, tedy přinejmenším s jistou prostoduchostí.

S radostí dovolím těm, jimž jejich těžkopádná vážnost brání sledovat krásu i do těch nejdrobnějších projevů, aby se zasmáli mým úvahám a poukazovali na jejich dětinsky slavnostní ráz; jejich přísný úsudek se mne naprosto nedotýká, já se jen odvolávám ke skutečným umělcům a také k ženám, kterým se při narození dostalo jiskry z toho posvátného ohně, jímž by se chtěly rozžářit celé.